

**Een archeologisch inventariserend
veldonderzoek (IVO) door middel van
bureau-onderzoek en boringen te
Slappeterp, gemeente Menaldumadeel
(Fr.)**

G.J. de Roller en G.M.A. Bergsma

ARC-Rapporten 2005-27

Groningen
5 april 2005
ISSN 1574-6887

Afbeelding 1 De ligging van het onderzoeksgebied.

1 Inleiding

De aanleiding voor het archeologisch inventariserend veldonderzoek (IVO) op een perceel achter Kleasterdyk 12a te Slappeterp, gemeente Menaldumadeel, is het voornemen van de families Kuiken en Fokkema om hier een zwemvijver te ontwikkelen. In verband met de planologische afwikkeling van de plannen en de kwetsbaarheid van het gebied adviseert de gemeente o.a. om een archeologisch onderzoek uit te voeren conform het verdrag van Malta.

De families Kuiken en Fokkema hebben aan Archaeological Research & Consultancy (ARC bv) opdracht gegeven om dit IVO uit te voeren. Het onderzoek bestaat uit een bureauonderzoek dat tussen 14 en 17 maart 2005 is uitgevoerd en een veldonderzoek dat is verricht op 17 maart door mw. drs. G.M.A. Bergsma en dhr. A. Wieringa.

1.1 Objectgegevens

ARC-Projectcode	2005/025
Provincie	Fryslân
Gemeente	Menaldumadeel
Plaats	Slappeterp
Toponiem	Kleasterdyk
Kaartblad	5H
Coördinaten	171.125/581.378
Periode	n.v.t.
Type object	n.v.t.
Type bodem	klei
Geomorfologie	mariene vlakte

1.2 Doel van het onderzoek

Het IVO heeft tot doel duidelijkheid te verschaffen over de bodemopbouw en eventueel aanwezige archeologisch interessante lagen.

1.3 Werkwijze

Voor het onderzoeksgebied geeft de Friese archeologische monumentenkaart extra (FAMKE) aan dat er voor de steentijd geen onderzoek noodzakelijk is. Voor de periode Bronstijd–Middeleeuwen geeft ze karterend onderzoek 2 aan. Hierbij is de richtlijn een boorgrid van 40 bij 50 m met een minimum van zes boringen per plan of zes boringen per ha. Om hieraan te voldoen zijn in het onderzoeksgebied van ca. 1,5 ha tien boringen gepland waarbij de boorraaien 25 m uit elkaar liggen en er in de raai om de 35 m geboord wordt. De boorpunten verspringen ten opzichte van elkaar zodat een goed beeld van het gehele terrein verkregen wordt (afb. 3).

Voor het boren is gebruik gemaakt van een verlengbare edelmanboor met een diameter van 7 cm om door de top laag te boren. Daarna is gebruik gemaakt van een guts zodat een goed beeld kon worden verkregen van de verschillende bodemlagen. De maximale diepte die tijdens de boringen is gezet bedraagt 3,30 m. De boringen zijn verspreid over het terrein gezet om een juiste, algehele, indruk van de bodemopbouw te kunnen krijgen. De boorkernen zijn zorgvuldig uitgelegd, waarbij de opeenvolgende bodemlagen precies zijn beschreven en opgemeten. Tevens is gelet op de aanwezigheid van archeologische indicatoren zoals aardewerkfragmenten, houtskool, fosfaatvlekken, vuursteen, natuursteen, verbrand leem en bot.

Naast het boren is, voor zover mogelijk, een oppervlaktekartering uitgevoerd, bestaande uit het aflopen van het gehele terrein en het inspecteren van allerlei ontsluitingen waaronder molshopen en slootkanten. Het terrein is als bouwland in gebruik, waardoor de vondstzichtbaarheid goed is.

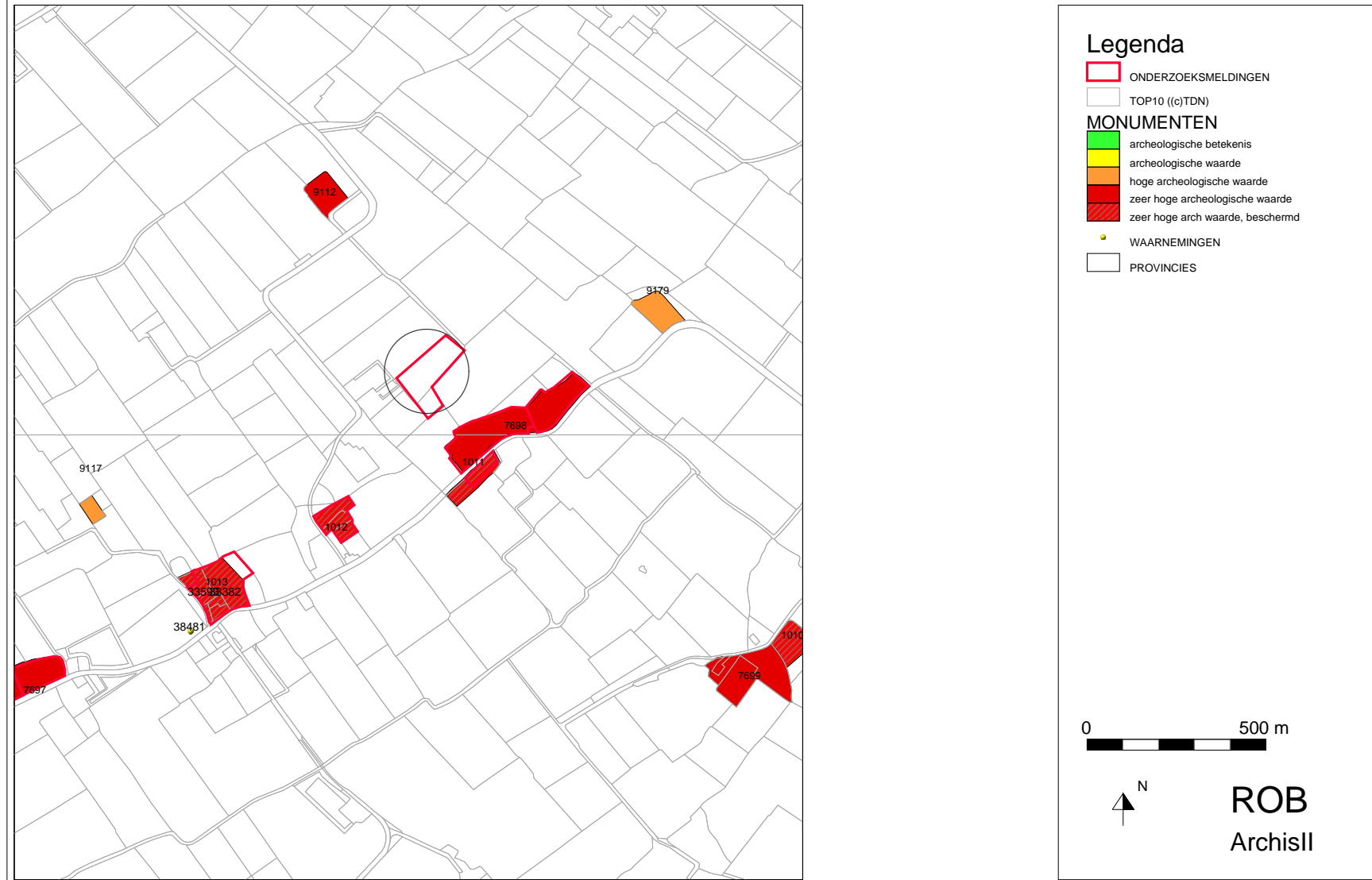
2 Resultaten

2.1 Bureauonderzoek en geo-archeologische context

Voor het bureauonderzoek is gebruik gemaakt van de gegevens in Archis (archeologische database van Nederland), de FAMKE, de bodemkaart en historische kaarten.

In Archis zijn meldingen opgenomen van het gebied langs de Menamerdyk. Hier ligt een rij terpen uit de Vroege- tot Late Middeleeuwen. Zoals hierboven gezegd geeft de FAMKE voor het onderzoeksgebied aan dat er geen onderzoek noodzakelijk is voor de steentijd maar dat er voor de periode Bronstijd–Middeleeuwen een karterend onderzoek moet plaatsvinden. Dit komt overeen met de bodemkundige gegevens waaruit blijkt dat de pleistocene ondergrond hier geërodeerd is. Op de pleistocene ondergrond zou men juist resten uit de steentijd kunnen aantreffen. Het onderzoeksgebied bestaat dus uit erosief afgezette holocene sedimenten (Formatie van Naaldwijk) die op de pleistocene ondergrond liggen. De bodemkaart (1:50.000) geeft voor het gebied zavel (tochteerdgrond) aan met grondwatertrap II. De Schotanus atlas uit 1718 geeft in het onderzoeksgebied geen bebouwing aan

15-03-2005

Afbeelding 2 Ligging van het onderzoeksgebied, binnen de cirkel. Bron: Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek / Archis II, 15 maart 2005.

Afbeelding 3 Ligging van de boorpunten. Kaart: B. Schomaker.

(Schotanus à Sterringa & Alting 1718). In de Grote Historische atlas van Nederland is het gebied als bouwland aangegeven (Geudeke et al. 1990).

Uit het bureauonderzoek komt naar voren dat de kans klein is dat zich in het onderzoeksgebied archeologische resten bevinden. Er kan echter niet uitgesloten worden dat er overslibde terpjes zijn of dat er speciale activiteiten, vanuit de terpenrij langs de Menamerdyk, hebben plaatsgevonden. Daarom is veldonderzoek noodzakelijk.

2.2 Bodemopbouw

De bodemopbouw is, van onder naar boven, als volgt: sterk siltig blauwgrijze tot lichtgrijs zand, lichtzandige grijze klei met daarboven lichtgroengrijze matig zandige klei met schelpen resten. In deze laag zijn duidelijke afwisselende klei- en zandbandjes zichtbaar die samen met de schelpen op afzettigen onder mariene invloed wijzen. Daarboven ligt een dun lichtgrijs kleipakket met fosfaatvlekken. Hierop ligt de bouwvoor. Dit is een natuurlijke bodemopbouw van kwelderafzettingen die in alle boringen aangetroffen is. Boring 3 wijkt iets af doordat er zandige klei is afgezet op de donkerblauwgrijze zandlaag, mogelijk als gevolg van een lokaal stroompje. De diepte van de zandondergrond varieert van ca. 85 cm tot 190 cm. Dit zou kunnen inhouden dat zich hier een kwelderwal (zandige afzettingen) bevindt hoewel het onderzoeksgebied te klein is om daar met zekerheid een uitspraak over te doen. De bodemkaart is te grof om deze variatie aan te geven. Het historische kaartmateriaal dat bouwland aangeeft en het huidige grondgebruik sluiten goed aan bij de hoge ligging van het zand in de ondergrond.

2.3 Vondsten

Tijdens het onderzoek zijn fosfaatvlekken in de boorkernen aangetroffen. Tijdens de veldkartering zijn er geen archeologische vondsten naar voren gekomen. De fosfaatvlekken wijzen o.a. op langdurige bemesting van het gebied. Omdat de terpen langs de Menamerdyk relatief dichtbij liggen kan dit inhouden dat we hier met het oude (middeleeuwse) akkerland (de valge) van de terpbewoners te maken hebben.

3 Conclusie

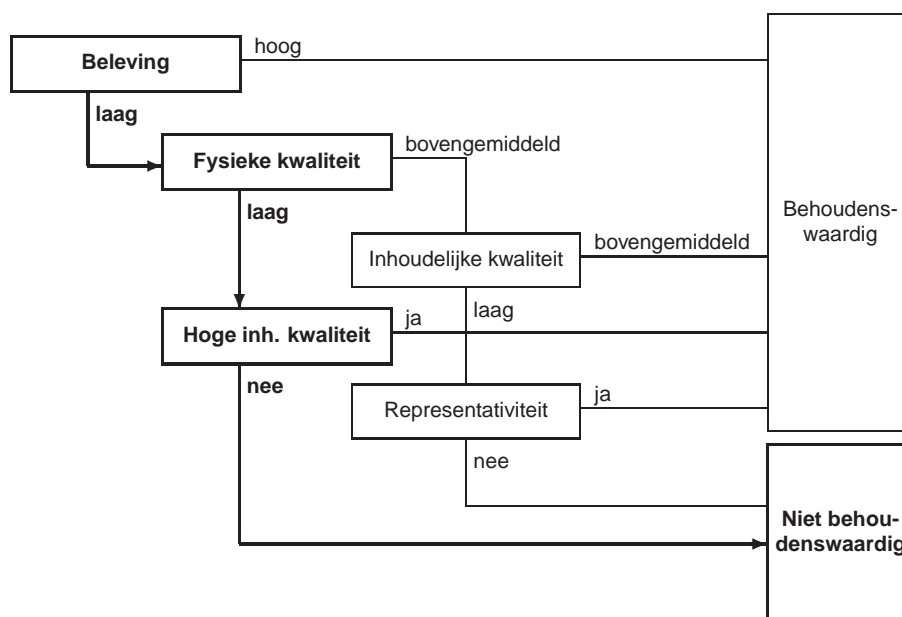
De bodem in de tien boringen heeft een natuurlijke opbouw. Er zijn tijdens het veldonderzoek alleen fosfaatvlekken aangetroffen die er op wijzen dat we hier met de valge, akkerland, van vermoedelijk de terpen langs de Menamerdyk te maken hebben.

4 Waardering volgens KNA 2.0

Hieronder vindt u de waardering van de resultaten volgens de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie, versie 2.0. De waardering bestaat uit een scoretabel met uitleg en een beslissingsdiagram. In de scoretabel worden de resultaten van het

onderzoek van een gewicht voorzien (mogelijke scores: 1 t/m 3). Een laag getal representeert een lage waarde en een hoog getal een hoge waarde. In het beslissingsdiagram wordt op basis van de scores in de tabel bepaald of het object behoudenswaardig is. De behoudenswaardigheid van de vindplaats is het leidende criterium voor het bepalen van de noodzaak voor vervolgonderzoek. Een korte uitwerking van de criteria waarmee in de scoretabel rekening wordt gehouden vindt u in bijlage 2. Voor een volledige beschrijving van de normen en regels volgens welke deze waardering tot stand is gekomen, staat de website van het College voor de Archeologische Kwaliteit tot uw beschikking (www.cvak.org). U vindt de documentatie voor deze waardering onder ‘KNA: inventariserend veldonderzoek’.

<i>Beleving</i>		opmerkingen
schoonheid	–	n.v.t.
herinneringswaarde	–	n.v.t.
<i>Fysieke kwaliteit</i>		opmerkingen
gaafheid	–	geen vindplaats
conservering	–	geen vindplaats
<i>Inhoudelijke kwaliteit</i>		opmerkingen
zeldzaamheid	1	geen vindplaats
informatiewaarde	2	kan informatie geven over off-site structuren
ensemblewaarde	1	geen vindplaats
representativiteit	–	n.v.t.

5 Aanbeveling

Tijdens het onderzoek zijn alleen aanwijzingen gevonden voor oud akkerland en geen indicatoren die wijzen op bewoning van deze locatie. Een vervolgonderzoek, bijvoorbeeld door middel van proefsleuven, zou informatie kunnen verschaffen over de off-site structuren van de nabijgelegen terpenreeks, zoals het landgebruik en de parcelering. Het bevoegd gezag¹ beslist echter over het te volgen traject.

Literatuur

Geudeke, P.W., K. Zandvliet & L. Balk, 1990. *Grote Historische Atlas van Nederland 1:50.000, 2 Noord-Nederland 1851–1855*. Groningen.

Schotanus à Sterringa, B. & M. Alting, 1718. *Uitbeelding der heerlijkheit Friesland; zoo in 't algemeen, als in haare XXX bijzondere grietenijen*. Leeuwarden.

¹Provinciaal archeoloog van Friesland, Dr. G.J. de Langen, tel: 058-2925124.

Bijlage 1 Boorstaten

Diepte in cm onder het maaiveld

De afkortingen die in de tabel gebruikt worden:

K	klei	Kz3	klei, sterk zandig	Zs3	zand, sterk siltig
Kz1	klei, zwak zandig	Zs1	zand, zwak siltig	h1	zwak humeus
Kz2	klei, matig zandig	Zs2	zand, matig siltig	h2	matig humeus

boring 1

<i>diepte</i>	<i>lithologie</i>	<i>extra</i>	<i>grens</i>	<i>kleur</i>	<i>opmerkingen</i>
20	K	h1	geleidelijk	bruingrijs	bouwvoor
85	Zs2		geleidelijk	lichtgroengrijs	gelaagd, fosfaatvlekken
102	Zs2		scherp	grijs	schelpresten
202	Zs3	h1	geleidelijk	grijs	schelpresten
330	Zs3			donkerblauwgrijs	schelpresten

boring 2

<i>diepte</i>	<i>lithologie</i>	<i>extra</i>	<i>grens</i>	<i>kleur</i>	<i>opmerkingen</i>
15	K	h1	geleidelijk	bruingrijs	bouwvoor
50	K		geleidelijk	lichtgroengrijs	fosfaatvlekken
84	Kz2	h1	geleidelijk	grijs	fosfaatvlekken
126	Kz1	h1	geleidelijk	lichtgrijs	gelaagd, fosfaatvlekken
143	Kz1	h1	scherp	bruingrijs	
190	Zs3			donkerblauwgrijs	schelpresten

boring 3

<i>diepte</i>	<i>lithologie</i>	<i>extra</i>	<i>grens</i>	<i>kleur</i>	<i>opmerkingen</i>
15	K	h1	geleidelijk	bruingrijs	bouwvoor
70	Kz2	h1	scherp	lichtgroengrijs	fosfaatvlekken
94	Kz1	h2	geleidelijk	donkergrijsbruin	
104	Kz1	h1	scherp	bruingrijs	
124	K	h1	scherp	lichtgrijs	
136	Zs2		geleidelijk	lichtgrijs	fosfaatvlekken, schelpresten
200	Zs3			donkerblauwgrijs	fosfaatvlekken, schelpresten

boring 4

<i>diepte</i>	<i>lithologie</i>	<i>extra</i>	<i>grens</i>	<i>kleur</i>	<i>opmerkingen</i>
40	K	h1	geleidelijk	bruingrijs	bouwvoor
50	Kz1	h1	geleidelijk	lichtgroengrijs	fosfaatvlekken
120	Kz2		scherp	lichtgrijs	gelaagd, fosfaatvlekken
140	Zs2		geleidelijk	lichtgrijs	fosfaatvlekken, schelpresten
190	Zs3			donkerblauwgrijs	schelpresten

boring 5

<i>diepte</i>	<i>lithologie</i>	<i>extra</i>	<i>grens</i>	<i>kleur</i>	<i>opmerkingen</i>
30	K	h1	scherp	bruingrijs	bouwvoor
96	Kz3		geleidelijk	lichtgrijs	gelaagd, fosfaatvlekken, schelpresten
118	Zs2		scherp	lichtgrijs	fosfaatvlekken
195	Zs3	h1		blauwgrijs	

boring 6

<i>diepte</i>	<i>lithologie</i>	<i>extra</i>	<i>grens</i>	<i>kleur</i>	<i>opmerkingen</i>
20	K	h1	scherp	bruingrijs	bouwvoor
36	Kz1		geleidelijk	lichtgroengrijs	fosfaatvlekken
66	Kz2		geleidelijk	lichtgrijs	gelaagd, fosfaatvlekken, schelpresten
88	Zs2		diffuus	grijs	fosfaatvlekken, schelpresten
100	Zs2	h1	geleidelijk	donkergrijs	schelpresten
180	Zs2	h1		donkerblauwgrijs	

boring 7

<i>diepte</i>	<i>lithologie</i>	<i>extra</i>	<i>grens</i>	<i>kleur</i>	<i>opmerkingen</i>
30	K	h1	scherp	bruingrijs	bouwvoor
36	Kz1		geleidelijk	lichtgroengrijs	gelaagd, fosfaatvlekken
84	Zs2		geleidelijk	lichtgrijs	fosfaatvlekken
115	Z		scherp	grijs	fosfaatvlekken
180	Zs2	h1		donkergrijs	schelpresten

boring 8

<i>diepte</i>	<i>lithologie</i>	<i>extra</i>	<i>grens</i>	<i>kleur</i>	<i>opmerkingen</i>
20	K	h1	scherp	bruingrijs	bouwvoor
40	Kz2		geleidelijk	lichtgroengrijs	fosfaatvlekken
86	Kz1		scherp	lichtgrijs	gelaagd, fosfaatvlekken
98	Zs2	h1	scherp	grijs	fosfaatvlekken
170	Zs3	h1		donkergrijs	matig plantenresten, schelpresten

boring 9

<i>diepte</i>	<i>lithologie</i>	<i>extra</i>	<i>grens</i>	<i>kleur</i>	<i>opmerkingen</i>
25	K	h1	scherp	bruingrijs	bouwvoor
30	Kz2		geleidelijk	lichtgroengrijs	fosfaatvlekken
60	Zs2	h1	geleidelijk	lichtgrijs	gelaagd, veel fosfaatvlekken
64	Kz1		scherp	lichtblauwgrijs	fosfaatvlekken
90	Zs2		geleidelijk	donkergrijs	fosfaatvlekken
180	Zs3			donkerblauwgrijs	schelpresten

boring 10

<i>diepte</i>	<i>lithologie</i>	<i>extra</i>	<i>grens</i>	<i>kleur</i>	<i>opmerkingen</i>
30	K	h1	scherp	bruingrijs	bouwvoor
70	Zs2	h1	geleidelijk	lichtgrijs	gelaagd, veel fosfaatvlekken
100	Kz1		geleidelijk	grijs	
190	Zs1			blauwgrijs	schelpresten

Bijlage 2 Waarderingscriteria conform KNA 2.0

<i>Beleving</i>		opmerkingen
schoonheid	–	zichtbaarheid vanaf het maaiveld als landschapselement; vorm en structuur; relatie met omgeving
herinneringswaarde	–	verbondenheid met feitelijk historische gebeurtenis; associatie met toegeschreven kwaliteit of betekenis
<i>Fysieke kwaliteit</i>		opmerkingen
gaaftheid	1/2/3	aanwezigheid sporen; gaaftheid sporen; ruimtelijke gaaftheid; stratigrafie intact; mobilia in situ; ruimtelijke relatie tussen mobilia onderling; ruimtelijke relatie tussen mobilia en sporen; aanwezigheid antropogeen biochemisch residu; stabiliteit van de natuurlijke omgeving
conservering	1/2/3	conservering artefacten (metaal/overig) conservering organisch materiaal
<i>Inhoudelijke kwaliteit</i>		opmerkingen
zeldzaamheid	1/2/3	het aantal vergelijkbare monumenten (monumenttypen) van goede kwaliteit uit dezelfde periode binnen dezelfde archeoregio waarvan de aanwezigheid is vastgesteld;
informatiewaarde	1/2/3	idem, op basis van een recente en specifieke verwachtingskaart opgraving/onderzoek van vergelijkbare monumenten binnen dezelfde archeoregio (minder/meer dan 5 jaar geleden; volledig/partieel); recent en systematisch onderzoek in de betreffende archeoregio; recent en systematisch onderzoek van de betreffende archeologische periode; passen binnen vastgesteld onderzoeksprogramma van universitair instituut, ROB of anderen
ensemblewaarde	1/2/3	synchrone context (voorkomen van monumenten uit dezelfde periode binnen de micro-regio; diachronen context (voorkomen van monumenten uit openvolgende perioden binnen de micro-regio; landschappelijke context (fysisch- en historischegeografische gaaftheid van het contemporaine landschap; aanwezigheid van contemporaine organische sedimenten in de directe omgeving
representativiteit	–	kenmerken voor een bepaald gebied en/of periode; het aantal vergelijkbare monumenten van goede fysieke kwaliteit uit dezelfde periode binnen dezelfde archeoregio waarvan de aanwezigheid is vastgesteld en waarvan behoud is gegarandeerd; idem, op basis van een recente en specifieke verwachtingskaart